

Ionuț BORLAN

CONCURSUL APARENT DE NORME PENALE

Volumul I

Teoria generală

Universul Juridic

București

-2026-

Cuprins

PREFAȚĂ	9
ABREVIERI.....	11
CUVÂNT INTRODUCATIV AL AUTORULUI	13
VOLUMUL I. TEORIA GENERALĂ	23
PRELIMINARII.....	23
CAPITOLUL I. NORMELE JURIDICE PENALE	23
<i>Secțiunea 1. Aspecte introductive</i>	<i>23</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Teoria generală a normei penale</i>	<i>24</i>
§ 1. Conceptul de normă penală	24
§ 2. Structura normei penale	33
2.1. Normele penale complete.....	33
2.2. Normele penale incomplete.....	36
§ 3. Funcțiile normei penale.....	39
§ 4. Clasificarea normelor penale.....	40
a) Normele comune (generale) și normele particulare (speciale)	40
b) Normele de incriminare și normele integratoare	42
c) Normele imperative și normele permissive	43
<i>Secțiunea a 3-a. Elaborarea și interpretarea normelor penale.....</i>	<i>43</i>
§ 1. Elaborarea normelor penale	43
§ 2. Interpretarea normelor penale	46
2.1. Aspecte introductive	46
2.2. Metodele de interpretare a normei penale.....	46
2.2.1. Interpretarea gramaticală.....	46
2.2.2. Interpretarea istorică.....	47
2.2.3. Interpretarea logico-sistematică	47
2.2.4. Interpretarea teleologică.....	49
CAPITOLUL II. CONCURSUL DE NORME PENALE	53
§ 1. Noțiune	53
§ 2. Formele concursului de norme penale	53
PARTEA I. ISTORIA CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE ȘI PRINCIPIUL <i>NE BIS IN IDEM</i> / <i>DOUBLE JEOPARDY</i>	57
TITLUL I. APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE	57
CAPITOLUL I. APARIȚIA TEORIEI CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE.....	57
§ 1. Considerații introductive	57
§ 2. Sistematizarea materiei în literatura germană.....	59

CAPITOLUL II. EVOLUȚIA TEORIEI CONCURSULUI APARENT DE NORME	
PENALE	63
§ 1. Dezvoltarea concursului aparent de norme în dreptul penal italian	63
§ 2. Dezvoltarea concursului aparent de norme în dreptul penal spaniol	65
§ 3. Dezvoltarea concursului aparent de norme în dreptul penal al unor state latino-americane	72
3.1. Considerații generale	72
3.2. Dreptul penal mexican	74
3.3. Dreptul penal nicaraguan.....	81
3.4. Dreptul penal costarican	84
3.5. Dreptul penal salvadorian	87
3.6. Dreptul penal hondurian	88
3.7. Dreptul penal portorician	89
3.8. Dreptul penal panamez.....	93
3.9. Dreptul penal bolivian	95
3.10. Dreptul penal ecuadorian.....	98
§ 4. Dezvoltarea concursului aparent de norme penale în doctrina și jurisprudența române	100
 TITLUL II. PRINCIPIUL <i>NE BIS IN IDEM</i> / <i>DOUBLE JEOPARDY</i>	107
 CAPITOLUL I. ASPECTE INTRODUCATIVE	107
§ 1. Fundamentul și originea principiului ne bis in idem/double jeopardy	107
§ 2. Autoritatea de lucru judecat și puterea de lucru judecat.....	113
 CAPITOLUL II. PRINCIPIUL EUROPEAN <i>NE BIS IN IDEM</i> ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ȘI A CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE	119
§ 1. Sedes materiae	119
§ 2. Noțiunea de „acuzare în materie penală”	123
§ 3. Condițiile de aplicare a principiului ne bis in idem	130
3.1. Identitatea de subiect activ	131
3.2. Condiția unității de faptă / infracțiune („idem factum / idem crimen”)	131
3.2.1. Evoluția istorică a jurisprudenței europene.....	132
a) Criteriul material: cauza Gradinger c. Austriei	132
b) Criteriul juridic: cauza Oliveira c. Elveției.....	134
c) Criteriul mixt: cauza Franz Fischer c. Austriei	135
(i) Soluția Curții Europene a Drepturilor Omului	135
(ii) Soluția Curții de Justiție a Uniunii Europene	137
d) Criteriul factual: cauza Zolotukhin c. Rusiei.....	140
3.2.2. Identitatea de faptă materială	140
3.2.3. Existența unor fapte care sunt în mod substanțial aceleași	142
3.3. Condiția repetării procedurii anterioare („bis”)	147
3.3.1. Caracterul definitiv al primei proceduri	148
3.3.2. Dualitatea procedurilor	156
3.4. Clauza de executare a art. 54 din CAAS	160
§ 4. Excepțiile de la aplicarea principiului ne bis in idem.....	165

§ 5. Efectele principiului european ne bis in idem	167
5.1. Evitarea încălcării principiului ne bis in idem în procedura ulterioară	167
5.2. Importanța jurisprudenței europene în materia concursului aparent de norme penale	171
CAPITOLUL II. CONCURSUL APARENT DE NORME ȘI PRINCIPIUL DOUBLE JEOPARDY ÎN JURISPRUDENȚA PENALĂ A STATELOR UNITE ALE AMERICII.....	175
<i>Secțiunea 1. Conflictul de norme penale în sistemul de drept al Statelor Unite ale Americii</i>	<i>175</i>
§ 1. Considerații introductive	175
§ 2. Teoria identității actului material („same physical act doctrine“) în jurisprudența statului Illinois.....	177
2.1. Concept și fundament.....	177
2.2. Etapele de aplicare a teoriei	178
2.2.1. Verificarea unității de faptă	178
a) Aspecte generale.....	178
b) Criteriile de stabilire a faptei unice. Evoluția jurisprudențială	180
(i) Practica judiciară dezvoltată până în anul 1958.....	181
(ii) Criteriul obiectiv: cauza People v. Schlenger (1958).....	182
(iii) Criteriul subiectiv: cauza People v. Stewart (1970).....	183
(iv) Soluția adoptată în final de Curtea Supremă Illinois: cauza People v. King (1977)	186
(v) Dezvoltarea ulterioară a criteriului obiectiv: cauza People v. Baity (1984).....	187
2.2.2. Verificarea relației dintre infracțiuni	191
2.2.3. Identificarea normei penale prevalente	192
2.3. Excepția de la aplicarea teoriei identității actului material.....	194
§ 3. Teoria absorbției („merger doctrine“) în jurisprudența instanțelor americane	196
3.1. Concept și fundament.....	196
3.2. Condițiile generale de aplicare a teoriei absorbției.....	199
3.3. Criteriile de stabilire dacă o infracțiune este inclusă în alta.....	204
a) Criteriul obiectiv sau teoria common law – abordarea exclusiv legală (strict statutory approach).....	205
b) Criteriile subiective	208
(i) Abordarea din perspectiva actului de inculpare (pleadings approach).....	208
(ii) Abordarea din perspectiva probelor (evidentiary approach)	213
c) Criteriul mixt sau teoria relației inerente (inherently-related approach).....	215
d) Soluția Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii.....	218
<i>Secțiunea a 2-a. Conflictul de norme și principiul double jeopardy.....</i>	<i>219</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Principiul double jeopardy în jurisprudența Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii</i>	<i>222</i>
§ 1. Aspecte de ordin istoric	223
§ 2. Domeniul de aplicare a principiului double jeopardy	227
2.1. Protecția împotriva reluării procesului penal.....	228
2.2. Protecția împotriva sancționării multiple	232
2.3. Protecția rezultată din puterea de lucru judecat	236

§ 3. Noțiunea de „aceeași infracțiune“ în înțelesul principiului double jeopardy.....	238
3.1. Evoluția istorică a jurisprudenței americane	239
a) Regula „acelorași probe” sau testul Blockburger.....	239
b) Relevanța teoriei absorbției în contextul aplicării principiului double jeopardy	241
c) Regula „aceleiași conduite“.....	242
d) Resuscitarea testului Blockburger	245
3.2. Aplicarea testului Blockburger în practica judiciară	249
a) Unitatea de faptă	249
b) Incompatibilitatea normelor penale.....	252
§ 4. Excepțiile de la principiul double jeopardy.....	255
4.1. Voința legiuitorului.....	255
4.2. Dubla suveranitate	260

PARTEA A II-A. ÎNȚELEGEREA CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE

267

TITLUL I. REGIMUL CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE

267

CAPITOLUL I. ASPECTE INTRODUCATIVE

267

Secțiunea 1. Fundamentul concursului aparent de norme penale

267

§ 1. Valența substanțială a principiului ne bis in idem

267

§ 2. Relația concursului aparent de norme penale cu principiul ne bis in idem / double jeopardy

271

§ 3. Fundamentarea concursului aparent de norme în considerarea principiului european ne bis in idem

273

Secțiunea a 2-a. Noțiune și terminologie

277

§ 1. Definirea concursului aparent de norme penale

277

 1.1. Preliminarii

277

 1.2. Poziția doctrinei române

278

 1.3. Poziția doctrinei străine.....

279

 1.4. Conceptul și caracteristicile esențiale ale concursului aparent de norme penale

280

§ 2. Distincții terminologice

284

Secțiunea a 3-a. Natura juridică și poziția concursului aparent în știința dreptului penal

287

§ 1. Natura juridică a concursului aparent de norme penale

287

 1.1. Concepția restrictivă și concepția extensivă

287

 1.2. Supremația concepției restrictive.....

289

§ 2. Poziția concursului aparent de norme în știința dreptului penal

293

CAPITOLUL II. CONDIȚIILE DE EXISTENȚĂ ALE CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE

297

Secțiunea 1. Elementele concursului aparent de norme penale

297

Secțiunea a 2-a. Unitatea și pluralitatea de fapte

297

§ 1. Concursul aparent de norme în cazul unității de faptă

297

 1.1. Noțiunea de „faptă”

297

 1.2. Identificarea unității de faptă

299

1.2.1. Teoria unității naturale de acțiune și teoria unității juridice de acțiune	299
1.2.2. Unitatea materială de faptă și unitatea juridică de faptă	301
a) Unitatea materială de faptă	301
b) Unitatea juridică de faptă	304
§ 2. Concursul aparent de norme în cazul pluralității de fapte	306
<i>Secțiunea a 3-a. Pluralitatea de norme penale incompatibile</i>	309
§ 1. Pluralitatea de norme penale	309
1.1. Noțiunea de norme penale	309
1.2. Caracterul permisiv sau imperativ al normelor penale	311
§ 2. Vocația concomitentă de aplicare a normelor	313
2.1. Fundamentul vocației de aplicare a normelor	313
2.2. Stabilirea vocației de aplicare a normelor	316
2.2.1. Etapele de determinare a vocației de aplicare a normelor	316
a) Etapa de facto	316
b) Etapa de jure	317
2.2.2. Stabilirea vocației de aplicare în situații particulare	321
a) Vocația de aplicare a normelor în cazul participanților	321
b) Vocația de aplicare a normelor în alb	322
c) Vocația de aplicare a infracțiunilor în forma tentativei	323
2.3. Aplicabilitatea simultană a normelor penale	324
§ 3. Incompatibilitatea normelor la nivelul aplicării efective	327
<i>Secțiunea a 4-a. Excepția de la incompatibilitatea normelor la nivelul aplicării efective</i>	330
§ 1. Voința legiuitorului: clauzele de reținere a concursului de infracțiuni	330
§ 2. Constituționalitatea clauzelor de reținere a concursului de infracțiuni	333

TITLUL II. DELIMITAREA FORMELOR CONCURSULUI DE NORME PENALE337

CAPITOLUL I. DELIMITAREA CONCURSULUI DE CALIFICĂRI FAȚĂ DE CONCURSUL DE INFRAȚIUNI	337
<i>Secțiunea 1. Despre concursul de infracțiuni</i>	337
§ 1. Definiția și condițiile de existență	337
§ 2. Principiile concursului de infracțiuni	339
§ 3. Formele concursului de infracțiuni	340
3.1. Concursul formal (ideal) și concursul real	341
3.2. Delimitarea formelor concursului de infracțiuni	342
3.2.1. Unitatea de acțiune sau inacțiune – criteriu de delimitare	342
3.2.2. Unitatea de acțiune sau inacțiune în cazul infracțiunilor de obicei și de simplă repetare	346
3.2.3. Unitatea de acțiune sau inacțiune în cazul infracțiunilor omisive	347
3.2.4. Unitatea de acțiune sau inacțiune în cazul suprapunerii actelor de executare	350
a) Suprapunerea totală a actelor de executare	350
b) Efectul punții de legătură în dreptul penal german	351
c) Suprapunerea parțială a actelor de executare	353
d) Concluzii asupra concursului formal de infracțiuni	355
<i>Secțiunea a 2-a. Delimitarea concursului de calificări față de concursul formal (ideal) de infracțiuni</i>	362
§ 1. Concursul formal omogen și eterogen	363

§ 2. Principiul de delimitare propus în doctrină.....	364
§ 3. Corectivul adus principiului de delimitare	367
3.1. Importanța voinței legiuitorului	367
3.2. Voința expresă și voința tacită a legiuitorului.....	369
Secțiunea a 3-a. Delimitarea concursului de calificări față de concursul real de infracțiuni.....	370
§ 1. Concursul real omogen și eterogen.....	371
§ 2. Concursul real simplu și caracterizat	375
2.1. Concursul real simplu	375
2.2. Concursul real cu conexitate etiologică	375
2.3. Concursul real cu conexitate consecvențională	380
§ 3. Principiul de delimitare.....	381
CAPITOLUL II. DELIMITAREA FAȚĂ DE ALTE INSTITUȚII JURIDICE	383
Secțiunea 1. Delimitarea concursului aparent de norme față de normele penale incomplete.....	383
§ 1. Aspecte introductive.....	383
§ 2. Delimitarea față de normele în alb.....	383
§ 3. Delimitarea față de normele de trimitere.....	386
Secțiunea a 2-a. Delimitarea concursului de calificări față de abrogarea tacită a normei penale	390
§ 1. Aspecte introductive.....	390
§ 2. Criteriile de delimitare a concursului de calificări față de abrogarea tacită	396
§ 3. Efectele abrogării normelor concurente.....	403
TITLUL III. IMPORTANȚA TEORIEI CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE	407
CAPITOLUL I. EFECTELE TEORIEI CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE.....	407
§ 1. Aspecte introductive.....	407
§ 2. Efectele reziduale ale normei penale suprimate în dreptul penal german	408
§ 3. Regula exclusivității normei penale prevalente în dreptul penal român	412
CAPITOLUL II. IMPORTANȚA CONCURSULUI APARENT DE NORME ÎN PLANUL DREPTULUI PENAL SUBSTANȚIAL.....	419
Secțiunea 1. Sancționarea concursului de calificări	419
§ 1. Tratatamentul sancționator al concursului de calificări în comparație cu cel al concursului de infracțiuni.....	419
§ 2. Sancționarea concursului de calificări în cazul autorului	421
2.1. Aplicarea pedepsei principale.....	421
2.1.1. Aspecte generale	421
2.1.2. Sancționarea tentativei	422
2.1.3. Clauza de limitare a tratamentului sancționator	429
2.2. Aplicarea pedepselor complementare și a măsurilor de siguranță.....	430
2.2.1. Aplicarea obligatorie a pedepselor complementare	430
2.2.2. Aplicarea obligatorie a măsurilor de siguranță	432
2.3. Recidiva specială și formele echivalente.....	434

§ 3. Sancționarea concursului de calificări în cazul participanților	435
3.1. Participația în cazul pluralității de fapte	435
3.1.1. Problema răspunderii participantului la fapta anterioară sau ulterioară sancționată implicit	435
a) Teoria participației	436
b) Circumstanțele reale și personale	439
3.1.2. Construcția juridică a răspunderii participantului	440
3.2. Participația în cazul unității de faptă	441
§ 4. Efectele normei penale prevalente în cazul pluralității de fapte	445
<i>Secțiunea a 2-a. Efectele cauzelor de înlăturare a răspunderii penale ori executării pedepsei</i>	446
§ 1. Efectele amnistiei și grațierii	446
§ 2. Efectele prescripției răspunderii penale	452
§ 3. Efectele lipsei și retragerii plângerii prelabile	456
§ 4. Efectele împăcării	463
<i>Secțiunea a 3-a. Dezincriminarea</i>	466
CAPITOLUL III. IMPORTANȚA CONCURSULUI APARENT DE NORME ÎN PLANUL DREPTULUI PROCESUAL PENAL	471
§ 1. Competența de investigare și judecare a infracțiunilor	471
§ 2. Valorificarea procesuală a concursului de calificări	475
§ 3. Impedimentele procesuale rezultate din principiul ne bis in idem	482
a) Situația unității de faptă	482
b) Situația pluralității de fapte	485
BIBLIOGRAFIE	489
INDEX	527

Prefață

Deși tema prezentei monografii a mai făcut obiectul unor abordări în doctrina română, prezentul demers se remarcă prin aceea că reușește să construiască o veritabilă teorie a *Concursului de norme penale*. Dincolo de întinderea impresionantă a analizei – nefiind prea des întâlnite teze de doctorat a căror publicare să necesite două volume – întindere justificată de o tratare exhaustivă a instituției, autorul vine cu o abordare complet nouă asupra acestei problematice. Monografia realizează o originală și fericită armonizare a concepției de sorginte franceză asupra formelor concursului de norme cu cea de origine germană asupra modului de soluționare a concursului.

Deși lucrarea are ca scop deslușirea formelor concursului aparent de norme și elaborarea unui sistem coerent pentru soluționarea acestuia, autorul se apleacă cu răbdare și precizie asupra unor aspecte preliminare menite să asigure un fundament solid pentru construcția ulterioară. Astfel, merită remarcate dezvoltările aduse în privința tipologiei și structurii normelor penale, a interpretării normei sau a categoriilor de norme susceptibile de a intra în structura unui concurs. Este de remarcat, totodată, ampla tratare a principiului *ne bis in idem/double jeopardy* și a relației acestuia cu concursul de norme.

Din perspectiva condițiilor de existență ale concursului aparent de norme penale, remarcăm delimitarea autorului față de doctrina majoritară care limitează aplicabilitatea concursului de norme în cazul săvârșirii unei singure fapte, arătând că, prin excepție, nu pot fi excluse ipotezele în care o pluralitate de fapte intră în sfera lui de aplicare, în măsura în care alegerea normei prevalente se face prin aplicarea unora dintre principiile consacrate în materie.

Este de reținut și ideea potrivit căreia nu se poate vorbi de incidența concursului de norme în ipoteza în care acestea se exclud reciproc, căci incompatibilitatea normelor nu privește vocația de aplicare, ci aplicarea lor efectivă. În măsura în care există compatibilitate și la acest ultim nivel, ne vom afla în prezența unui concurs de infracțiuni.

Cu privire la delimitarea concursului aparent de norme față de concursul de infracțiuni se arată că, atunci când o normă de incriminare acoperă întreaga valorizare negativă a conduitei făptuitorului trebuie reținut un simplu concurs de norme, nu un concurs de infracțiuni. Regula este considerată aplicabilă și în relația cu concursul real de infracțiuni. Un element important în acest context este identificarea cel puțin a unei *voințe tacite* a legiuitorului în acest sens, dat fiind că nu întotdeauna se poate identifica o *voință expresă*, materializată într-o clauză expresă referitoare la compatibilitatea sau incompatibilitatea normelor la nivelul aplicării efective.

Este extrem de interesantă și analiza în baza căreia se ajunge la concluzia că în sistemul nostru de drept regula trebuie să fie *exclusivitatea normei penale prevalente*, ceea ce presupune că norma înlăturată nu mai are posibilitatea de a-și produce efectele specifice. Totuși, în viziunea autorului, regula este susceptibilă de unele excepții, când norma înlăturată poate să producă în continuare anumite efecte.

Analizând *sfera de aplicare a concursului aparent de norme penale*, lucrarea aduce o disecare precisă și laborioasă a formelor concursului de norme în raport de două coordonate: mai întâi, având drept reper natura normelor concurente, sunt analizate ipotezele de concurs între norme integratoare, între normele de incriminare, respectiv între norme integratoare și norme de incriminare; apoi, într-un titlu distinct, sunt examinate formele concursului între normele de incriminare (concurusul de calificări).

În cazul unui concurs între o normă integratoare și o normă de incriminare se arată, în mod just, că prima nu poate fi niciodată normă prevalentă, ea putând, după caz, să se aplice alături de norma de incriminare sau să fie înlăturată de aceasta.

În materia concursului de norme de incriminare reținem în mod special formele de clasificare alese de autor – cu precizarea includerii unei noi categorii, neregăsită în literatura străină sau română, aceea a *calificărilor graduale* – respectiv relația imaginată de acesta între cele două mari sisteme îmbinate în prezenta teză. Este vorba de sistemul francez, axat pe formele de clasificare a concursului de calificări, și de sistemul german, axat pe principiile de soluționare a concursului de calificări. Din perspectiva lucrării, formele de clasificare a concursului de calificări (*alternative, incompatibile, redundante, graduale și echivalente*) joacă rolul unui filtru, pe baza verificării condițiilor de existență a fiecărei categorii în parte. Mai reținem și apreciem critica justificată a autorului cu privire la unele abordări ale doctrinei franceze în materie (e.g. cu privire la calificările alternative) pe care, la un moment dat, le-am împărtășit și noi.

Categoria calificărilor graduale este o creație a autorului, pe care o considerăm inspirată și bine fundamentată, cu șanse reale de a se impune în doctrină și practică.

În măsura în care normele penale satisfac cerințele analizate în cadrul formelor de clasificare a concursului de calificări, ele urmează a fi supuse mai departe evaluării prin prisma celor patru principii de soluționare a concursului aparent, scopul final fiind acela al identificării normei prevalente. În acest fel, fiecărei forme de clasificare a concursului de calificări îi corespunde câte unul sau două principii care permit în final identificarea normei prioritare. Apreciam și faptul că autorul – reținând toate cele 4 principii – nu a înțeles să se alăture doctrinei majoritare pentru a repudia principiul alternativității, argumentând convingător utilitatea acestuia.

Cele patru principii sunt utilizate nu doar pentru rezolvarea unui conflict ivit între normele de incriminare, ci și a conflictului apărut fie între normele integratoare, fie între o normă integratoare și o normă de incriminare, demers care confirmă viabilitatea sistemului propus.

Elaborarea lucrării se bazează pe o bibliografie extrem de vastă, acoperind integral lucrările apărute în țară cu incidență în sfera temei abordate, dar și un număr impresionant de publicații din străinătate, semnate de autori germani, francezi, spanioli, italieni, elvețieni, englezi, americani etc.

De asemenea, autorul a întreprins o laborioasă activitate de identificare și analiză a unui număr extrem de mare de hotărâri ale instanțelor naționale, pe care le-a exploatat din plin în ilustrarea considerațiilor teoretice formulate. În egală măsură, în paginile lucrării se regăsesc numeroase referiri la jurisprudența străină, fiind examinate hotărâri ale instanțelor americane, germane, italiene, spaniole, franceze etc.

Pentru toate aceste motive recomandăm cu căldură și convingere lucrarea de față oricărui specialist interesat de problematica dreptului penal. Fiecare pagină îi va aduce o provocare intelectuală, bazată pe informații noi, ipoteze interesante și soluții bine argumentate și integrate într-un ansamblu coerent. Este, fără îndoială, monografia care se va impune și va rămâne pentru foarte multă vreme ca lucrarea de referință în această materie.

prof. univ. dr. **Florin STRETEANU**
Cluj-Napoca, ianuarie 2026

VOLUMUL I

TEORIA GENERALĂ

PRELIMINARI

Capitolul I

Normele juridice penale

Secțiunea 1

Aspecte introductive

1. De la ceata primitivă și până la organizarea statală, relațiile interumane au fost guvernate de anumite reguli de conviețuire socială, denumite în mod generic norme sociale, indiferent de izvorul (*scrise ori nescrise*) și tipul acestora (*morale, etice, religioase, economice, politice, juridice etc.*). Din punct de vedere etimologic, noțiunea de *normă* provine din cuvântul latin *norma*, prin care se înțelege, în principal, o poruncă, un ordin sau o regulă. Astfel, norma a fost definită în literatura de specialitate¹ drept o regulă care stabilește cum trebuie să acționeze sau să se comporte membrii societății în anumite condiții determinate, pentru ca acțiunea lor să fie eficientă și apreciată pozitiv. De pildă, organizarea străveche ne arată că în ultima parte a paleoliticului, pe teritoriul țării noastre, normele de conduită priveau îndeosebi interdicția relațiilor intime între rude, prescripțiile magico-religioase și riturile funerare².

De la bun început, organizarea indivizilor în grupuri era necesară pentru atingerea unui țel comun, acesta rezultând în general din nevoia de supraviețuire și procurare a mijloacelor de existență. Pentru atingerea acestui scop au fost stabilite norme de respectarea cărora depindea, în final, existența întregului grup. Având în vedere interesul comun, respectarea acestor norme pentru membrii comunității nu era un proces impus din exterior, ci reprezenta o necesitate ce asigura disciplina și deplina realizare a individului prin colectivitate³.

Atunci când vorbim despre apariția normelor, observăm că aceasta se datorează unei conștiințe colective, iar nu a unui singur individ care să își impună și să exercite puterea deplină și arbitrară asupra membrilor colectivității, fără consimțământul lor. Sancțiunile nerespectării normelor sociale erau în strânsă legătură cu scopul urmărit și, deci, inerente legilor naturii ori impuse în rândul colectivității tot ca urmare a unor conduite acceptate de

¹ Gh. Boboș, C. Buzdugan, V. Rebreanu, *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 327.

² I. Ceterchi (coord.) și colab., *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1980, p. 39.

³ Gh. Boboș, C. Buzdugan, V. Rebreanu, *op. cit.*, p. 106.

membrii acesteia. De pildă, după cum a arătat Montesquieu⁴, „*omul este un animal sociabil format să mulțumească în societate, iar o persoană care ar încălca regulile decenței, astfel încât să îi șocheze pe cei cu care a conversat, și-ar pierde respectul public și ar deveni incapabil să facă vreun bine*”.

Odată cu dezvoltarea formei de organizare statală și apariția puterii publice, au început să prindă contur normele juridice, prin care se urmărea reglementarea modului de desfășurare a unor activități viitoare, având la bază o anumită concepție despre reușita unei acțiuni⁵. În concret, normele juridice reprezentau o preluare în dreptul pozitiv a unor norme sociale care vizau interacțiunile dintre indivizi.

În general, erau impuse anumite porunci sau ordine de către autoritatea publică, fără consimțământul expres al membrilor colectivității, prin stabilirea ori aplicarea unor sancțiuni. În acest sens, s-a arătat că, fiind vorba despre o regulă de purtare sub amenințarea unei sancțiuni, în mod inevitabil norma se va compune dintr-un ordin de a face sau de a se abține și o sancțiune menită să prevină noi abateri de la regula de conduită⁶. Cu toate acestea, în prezent, specificul normativității nu se identifică, însă, cu adresarea unei porunci sau a unui ordin, cât timp normele juridice pot, în egală măsură, să cuprindă dispoziții permissive, explicative sau complementare⁷.

În final, potrivit ideilor școlii pozitivistice italiene, dreptul este rezultatul evoluției istorice care a apărut din necesitatea asigurării coexistenței sociale⁸. Luate individual, acțiunile pot să fie convenabile interesului colectivității și, deci, permise, ori neconvenabile și, deci, sancționate. Însă, în mod cert respectarea acestor norme reprezintă o condiție esențială pentru coexistență și implică conștientizarea individuală că satisfacerea instinctelor personale trebuie să cedeze ori să fie limitată pentru a lua în considerare și nevoile altor membri ai comunității.

Prin prisma caracteristicilor sale, normele juridice sunt proclamate și impuse de puterea publică, au un precept categoric și obligatoriu și o sancțiune determinată în substanța ei și certă în realizarea sa, asigurată prin tripla intervenție a puterii publice, ca putere legiuitoare, judecătorească și executivă⁹.

Importanța normelor juridice într-o societate este de necontestat, însă, pentru a se asigura respectarea acestora, dincolo de impunerea unor sancțiuni, este necesar ca destinații normelor să cunoască nu numai conținutul lor, dar și modul în care interacționează, având în vedere creșterea semnificativă a numărului de acte normative.

Secțiunea a 2-a **Teoria generală a normei penale**

§ 1. Conceptul de normă penală

2. În mod tradițional, dreptul penal obiectiv a fost definit ca reprezentând „*un ansamblu de norme legale prin care statul interzice anumite comportamente considerate ilicite, prin*

⁴ Ch. de Secondat, Baron de Montesquieu, *The Spirit of Laws*, Ed. Batoche Books, Kitchener, 2001, p. 48.

⁵ Gh. Boboș, C. Buzdugan, V. Rebreanu, *op. cit.*, p. 327.

⁶ G.D. Romagnosi, *Genesi del diritto penale*, ed. a 5-a, Firenze, 1834, p. 83, *apud* G. Antoniu, *Tratat de drept penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 173.

⁷ C.R. Bitencourt, *Tratado de direito penal. Parte geral*, vol. I, ed. 24, Ed. Saraiva, São Paulo, 2018, p. 186.

⁸ A.G. Prada, *El Código Penal columbiano y la crisis moral del país*, în *Revista Estudios de Derecho*, vol. 17, nr. 51/1957, p. 63.

⁹ V. Dongoroz, *Drept penal (reeditarea ediției din 1939)*, Ed. Societății Tempus și Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 11.

*amenințarea unei sancțiuni în cazul încălcării preceptelor legale*¹⁰ sau „o ramură a dreptului care are ca obiect reprimarea comportamentelor contrare ordinii ori bunăstării societății, prin impunerea de sancțiuni penale”¹¹. Dintr-o altă perspectivă filosofică s-a arătat că o societate poate fi concepută fără artă, agricultură ori filosofie, dar nu și fără dreptul penal, care este prima necesitate a vieții, o condiție indispensabilă a existenței sociale¹², autorul dorind să scoată în evidență, astfel, importanța normelor penale pentru asigurarea continuității societății.

Ansamblul normelor penale în dreptul pozitiv formează sistemul de drept penal, iar normele penale constituie cele mai importante mijloace de aducere la îndeplinire a funcțiilor dreptului penal, astfel că prima întrebare este ce se înțelege prin normele penale.

La modul general, normele penale nu reprezintă altceva decât o specie a normelor juridice, cărora legiuitorul le asociază sancțiuni cu caracter penal, urmărind un scop similar, sancționatoriu, dar cu o forță coercitivă mai mare, respectiv reglementarea raporturilor pe linie orizontală între indivizi (*persoane fizice ori juridice*) sau a celor pe linie verticală între indivizi și societate în general pentru protejarea unor valori sociale de o importanță deosebită¹³. Normele penale nu reglementează toate comportamentele umane, ci doar acelea de care depinde asigurarea ordinii publice sau care amenință societatea și securitatea civilă¹⁴. Prin urmare, normele penale vizează doar acele comportamente umane și, în general, voluntare, care pun în pericol grav ideea apărării ordinii sociale, precum uciderea, furtul, violul, lipsirea de libertate etc. Astfel, așa cum s-a arătat¹⁵, infracțiunile nu au o existență de sine stătătoare în afara cadrului normativ adoptat de legiuitor ca reprezentant al puterii publice, motiv pentru care, respectând principiul legalității incriminării și pedepsei, teoria normei penale implică studiul normativității juridice.

Spre deosebire de noțiunea de *infracțiune*, care face obiectul studiului teoriei generale a infracțiunii, nu există o definiție legală a normei juridice și, cu atât mai puțin, a conceptului de normă penală, astfel încât revine doctrinei sarcina de a analiza și scoate în evidență caracteristicile normei penale. Importanța deosebită a delimitării și înțelegerii acestei din urmă noțiuni rezidă în aceea că norma penală constituie, cu titlu general, piatra de temelie a dreptului penal, iar, cu titlu particular, punctul de plecare al prezentului studiu, în baza căruia cititorul va înțelege de ce instituția *concursului de norme penale* reprezintă un concept mult mai larg față de cel cu care am fost obișnuiți până în prezent.

Potrivit unor autori¹⁶ norma juridică are atât un înțeles extensiv, cât și unul restrictiv. În acest context, *lato sensu*, norma juridică poate fi înțeleasă drept orice regulă de conduită, obligatorie sau facultativă, iar *stricto sensu* reprezintă acea regulă de conduită care impune îndatoriri ori conferă obligații. În literatura de specialitate mai veche¹⁷, norma penală pozitivă (*în vigoare*) a fost definită din perspectiva formei extrinseci drept o declarație a puterii suverane prin care sunt făcute cunoscut actele care sunt interzise și cele care sunt impuse, prin amenințarea cu un rău pentru făptuitori, rău denumit pedeapsă, iar din perspectiva substanțială drept un fragment al legii morale.

¹⁰ E. Ghizzi, *Elementi di diritto penale. Parte generale*, Ed. Primiceri, Padova, 2015, p. 9.

¹¹ J. Fortin, L. Viau, *Traité de droit pénal général*, Ed. Thémis, Canada, 1982, p. 1.

¹² N. Nicolini, *Principios filosoficos y practicos de derecho penal* (traducere din limba italiană), Ed. J. Abadiano, Mexic, 1864, p. 25.

¹³ M. Aldo, *L'Antigiuridicità penale*, Ed. Gaetano Priulla, Palermo, 1947, p. 19.

¹⁴ L. Zuppeta, *Lezioni di leggi penali. Trattato filosofico sull' imputabilità*, Napoli, 1838, pp. 15-16.

¹⁵ E. Orts Berenguer, J.L. González Cussac, *Manual de derecho penal. Parte general. Proyecto de reforma y modernización normativa*, 2004, p. 16.

¹⁶ G. Malo Camacho, *Derecho penal mexicano*, ed. a 5-a, Ed. Porrúa, Mexic, 2003, p. 40.

¹⁷ P. Rossi, *Trattato di diritto penale*, Tipografia di Gaetano Bozza, Torino, 1859, p. 499.